18

DISSERTATIO INAVGVRALIS MEDICA
SISTENS

# OBSERVATIONES CLINICA[S]
# CIRCA CVRATIONEM QVARTANÆ

QVAM
FAVENTE NVMINE SVMMO
PRÆSIDE

## DN. FRIDERICO HOFFMAN[NO]

ORDINIS MEDICI SENIORE ET h. t.
DECANO

## PRO DOCTORIS GRADV

RITE IMPETRANDO
*Ad d. XIX. Maji Anni M DCC XXVIII.*
*H. L. Q. C.*

ERVDITORVM EXAMINI SVBIICIET


## LAVRENTIVS GVSTAVVS LINDENBA[...]

AVESTAD. SVECVS.


---


*HALAE MAGDEBVRGICAE,*
Typis JOH. CHRISTIANI HILLIGERI, Acad. Typogr.

# OBSERVATIONES CLINICÆ CIRCA CVRATIONEM QVARTANÆ:

## PRÆFAMEN.

EA temporum noſtrorum felicitas, ut nobis merito præ Veteribus gloriam difficilibus ac contumacibus morbis medendi vindicare poſſimus, poſteaquam per Phyſices experimentalis & Anatomes ſubtilioris ſcientiam, & pathologica de morborum cauſis doctrina in clariori luce conſtituta, & efficaciſſima generoſa proſtant morborum præſidia. Teſtimonio ex multis eſt ipſa quartana, morborum longiſſimus fere maximeque rebellis. De hac priſcorum

ipſiusque experientiæ fide conſtat, quod non tantum per plures hebdomades, nec per plures modo menſes, verum per plures etiam ſæpe annos, modo funeſto, modo auſpicato eventu, trahatur. Teſtem citamus JOANNEM RHODIVM, qui *Cent. I. obſ. XIV.* exemplum quartanæ, quæ per tredecim immo viginti duos annos, perſtitit, conſignavit. GABELCHOVERVS *Cent. VI. obſ. 47.* caſum refert de quartana, per quadraginta & octo annos affligente. Et MARCELLVS DONATVS *lib. I. hiſt. med. cap. XIV.* de THRASYMENO Grammatico narrat, quod ſupra viginti quatuor annos, quartana continenter laborarit, etſi moribus fuerit continentiſſimus ſummaque ſobrietate. Hinc jam pridem in Medicorum ludibrium abiit, ut ſæpenumero cum horrore ad medicationem acceſſerint & demum cum pudore eandem iterum dimiſerint. Nec tamen hoc adeo mirum. Veteres quippe vera morborum & præcipue illorum cauſarum notitia caruerunt, vires & modum operandi remediorum adæquatum ignorarunt ac efficacibus ad ſuperandam morborum pertinaciam ſufficientibus auxiliis fuerunt deſtituti. Paucis quoque fuit id, quod omnium febrium curandi ratio poſcit, exactum ſcilicet judicium, quum non una eademque methodo cunctæ, præſertim quartanæ, poſſint ſanari & individuorum aliarumque circumſtantiarum diverſitas novam & cuivis accommodam requirat medicationem. Jam vero ſublatum eſt hoc Medicorum ſcandalum, & quartana tuto nunc & feliciter, interdum etiam brevi

tem-

tempore, depulſari poteſt, niſi quis generoſis auxiliis eandem aggredi & oppugnare gratis pertimeſcat. Quod ut teſtatius pateſcat, inpræſentiarum ego quidem utilem non minus quam civibus meis acceptum laborem me ſuſcepturum ſperavi, ſi reditum ad penates meditans, ſpecimini profectuum edendo truculentum hunc & in regionibus borealibus, maritimis, maximeque patria mea, frequentem admodum morbum eligerem, ac de ejusdem genio, cauſis & ſecuro curandi genere curatius paullo diſſererem ac ſecundum ductum DN. PRÆSIDIS totam hanc doctrinam aliquot ampliſſimi uſus & in experientia fundatis obſervationibus comprehenderem ac illuſtrarem. Addat cœpto divina clementia gratiam uberrimam!

## OBSERVATIO I.

VEtus & communis Medicorum error eſt: quartanam omnium febrium eſſe ſecuriſſimam neminemque jugulare. Etenim in nullo morbo, præter epilepticum, vel poſt venenum aſſumtum, tam graviter nervoſarum partium ſyſtema in univerſo corpore pati & ſpaſticis conſtrictionibus agitari, quam in hoc, uberius teſtantur ſæva illa pathemata, quæ ſubinde in ipſius acceſſione & paroxyſmo præſto ſunt. Sane immane illud partium externarum frigus, horror, rigor & tremor linguæ labiorumque, cum colliſione & dentium ſtridore, totius corporis pallor, unguium & faciei livor, difficilis & anxia reſpiratio, pandiculatio, capitis, lumborum, artuum & tibiarum contuſivus dolor, inquietudo,

corporis jactatio, ſumma præcordiorum anxietas, tuſſis, corporis laſſitudo, vomitus, nauſea, alvi cum ventris torminibus ſtrictura, mens emota, delirium formale, pulſus durus, contractus, celer, inæqualis, urina tenuis, ſtimulus ad mejendum & quandoque deſidendum, cutis arida & ſicca, quid aliud arguunt? quam graviſſime læſum & præter naturam ſpaſmis affectum eſſe univerſum nervoſarum partium ſyſtema. Deinceps ipſius experientiæ ſuffragio conſtat: quartanam infantibus, præſertim ſi laborantis, vel medentis acceſſerit error, ſæpe eſſe funeſtam, dum cum epileptico, uti aliquoties vidimus, inſultu accedit, vel lethali eventu in eundem terminatur. Senili quoque ætati admodum infenſus eſt hic morbus, & aliquot ſub ipſo frigoris paroxyſmo mortuos novimus; nullo æſtu, ſed ejusmodi pathematibus ſubſequentibus, quæ venenum aſſumtum comitari ſolent. Hinc RIVERIUS *de febr. cap. de quart. p. m.* 74. tradit: quod ſenes, qui ſexageſimum annum ſuperarunt, quartana correpti, plerumque moriantur; licet hoc aſſertum non perpetuum ſit, ſed contrarium per ipſam, tum nobis, tam aliis conſtet experientiam. Gravior præterea hic morbus majusque periculum metuendum, ſi ab inordinato & ſævo animi affectu, terrore aut ira ſuſcitatus fuit, præſertim in ſenibus, ipſi quoque hi animi impetus multum exacerbant paroxyſmos, eo quod immediate & proxime nervoſarum partium genus afficiunt & ſpaſmis inducendis infeſti ſunt. Nulla demum febris eſt, quæ tam facile, inprimis ſi perverſa medicatione excipiatur, diſponit ad longos & immedicabiles chronicos morbos, hydropem, cachexiam, morbum nigrum, melancholiam hypochondriacam, icterum nigrum, paralyſin & id genus alios, quam quæ quarto quovis die impetit. Atque adeo non levis & periculi expers

haben-

habenda, ſed magnam in medente diligentiam, circumſpectionem & prudentiam deſiderat.

## OBSERVATIO II.

Rariſſimæ ſunt febres quartanæ, quæ a cauſis internis proxime gignuntur, ſed familiariſſimæ, quæ a cauſis externis, & maxime aëris diuturno præternaturali ſtatu, naſcuntur adeoque epidemice graſſantur. Confirmat hoc experientia, qua conſtat, quartanas rarius unum vel alterum, ſed certis temporibus plures ſimul corripere, tum ſcilicet, quando æſtas præceſſit præter morem admodum calida & ſicca. SENNERTVS jam *de febb. lib. II. cap.* 20. *pag.* 296. auctor eſt, anno cIↃIↃxvi. poſt æſtatem nimis fervidam, totam Germaniam invaſiſſe quartanam, ac Wittebergæ potiſſimum tam fuiſſe frequentem, ut etiam infantes modo natos corripuerit & vix aliqua fuerit domus, in qua non unus, vel plures quartanarii decubuerint. Idem teſtatur BARTHOLINVS *Cent. I. hiſt. anat.* 95. memorans: anno MDCLII. præter morem & cœli ſub quo degit conſuetudinem, aërem æſtate fuiſſe calidiſſimum & ſicciſſimum, tumque quartanam populares maxime habuiſſe circuitus. Ipſe Dn. PRÆSES anno MDCLXXXIV. obſervavit, in Weſtphalia Majum, Junium, Julium & Auguſtum, tum ſicciſſimos & calidiſſimos menſes, attuliſſe quartanas tam atrociter graſſantes, ut nullæ fere ædes ab iisdem tam in urbibus, quam pagis, fuerint immunes. Sunt etiam in recenti adhuc memoria ſuperiores anni MDCCXIX, MDCCXXVI & MDCCXXVII, quibus ob eandem aëris intemperiem, febres anomalæ varii generis, nullum typum ſervantes, quotidianæ, tertianæ, quartanæ, ſimplices & duplices, nec non continuæ, multos epidemice infeſtarunt. Hinc recte utique cum

HIPPO-

HIPPOCRATE *Sect. III. aph.* 21. quartanæ æſtivis morbis accenſendæ, & perperam in ſcholis medicis earundem geneſis ſoli autumno tribuitur, licet ipſæ ſubſequente frigidiori aëre, Septembri vel Octobri menſe, demum prodeant.

## OBSERVATIO III.

Error eſt, in omni quæ quarto die redit febre, infarctus viſcerum abdominis, potiſſimum lienis & hepatis, præſto eſſe, & cum acido viſcidis humoribus, potiſſimam ejusdem præbere cauſam. Illa potius quæ motus febriles ſpaſticos ſuſcitat in nervoſo & vaſculoſo genere materia, uti in omni febre, ſic etiam in quartana, activæ indolis & cauſtica quadam imbuta eſt acrimonia. Hanc vero adeſſe plura ſunt quæ confirmant. Etenim æſtivus, uti modo evictum dedimus, morbus eſt quartana, æſtas vero, vel omnium conſenſu, bilis copioſæ & acris proventui velificatur. Dein eodem, quo quartanæ epidemice graſſantur tempore, tertianæ quoque continuæ, nec non dyſenteriæ invadere ſubinde ſolent, luculento indicio, cauſam omnium eſſe eandem, copiam nempe recrementorum aerium & bilioſorum, ſub æſtatis fervore in corpore genitorum. Tum tertiana, quam bilis acris ſobolem eſſe tantum non omnes dicunt, facile tranſit in quartanam, quartana vero ſimplex, acrium, calidiorum & ſudoriferorum, nec non purgantium uſu, in duplicem haud raro, ob ſubtiliorem redditam inde magisque penetrantem bilis acrimoniam, mutatur. Accedit, quod ſuperveniente ſcabie ſicca, vel etiam humida, aut ulceribus, vel defluxionibus ſalſis obortis in pedibus, motus hi febriles conquieſcant, protinus autem redeant, quam primum ulcerationes & hæ materiæ acris excretiones ſalutares improvide externis ſiccantibus & adſtringentibus cohibitæ. Ne dicam

cam inter exempla eſſe, pueros, qui accedentibus quartana adhuc durante variolis, hanc evaſerunt. Demum non tantum viri conſiſtentis ætatis & ſenes, verum etiam infantes, pueri & juvenes, qui tenuem ſanguinem & fluxiles humores in venis alunt, promtumque adhuc horum per viſcera abdominis progreſſum habent, quartana, præſertim epidemice circumeunte, prehenduntur. Notavit hoc MERCVRIALIS quoque & de Imperatore AVGVSTO *prælect. Bonon. pag.* 198. memorat, eundem decimo ſeptimo ætatis anno jam quartana laboraſſe. Quin nosmetipſi novimus, puerperas quartana detentas, infantes eodem ſtatim poſt partum conſpicuo morbo affectos, in lucem edidiſſe.

## OBSERVATIO IV.

Quemadmodum una eademque morbi cauſa, pro diverſa conſtitutione ratione partium ſolidarum & fluidarum in corpore, diverſa ſymptomata inducit: ita idem hoc etiam obſervare licet in quartanis, quando populariter graſſantur. Videlicet, ſi poſt nimium æſtatis fervorem incidunt in corpus juvenile & agile, paroxyſmus diutius durat, æſtus maxime intenſus in liberalem ſolvitur ſudorem, ſitis quoque & inappetentia magis urget. Vbi cacochymica diſpoſitio & marteria purpuræ, jam adeo frequentis, ſimul ſubeſt, pathematibus longe acerbioribus incedit, major virium eſt proſtratio, vigilia, mentis emotio, præcordiorum anxietas ac purpura demum prodit, qua levi ex cauſa retrocedente, febriles paſſiones increſcunt graviusque affligunt. Quando venæ copioſo & craſſo ſanguine, ob vitam ſedentariam victumque craſſum & durum, refertæ, hypochondria vitio laborant, corpus ſenile eſt & diuturnior animi triſtitia præceſſit, periculo, uti *obſervatione I.* diximus, non vacat, ſed longius ex-

trahitur & non modo in ægrotante exquiſitam victus & vivendi rationem, ſed & in medente circumſpectum, in adminiſtrandis congruis debito ordine & tempore remediis, judicium poſcit, ne in longos & capitales tranſeat morbos. In ſubjecto, viribus per ſenium, valetudinem, pravam vitæ rationem, aut animi pathemata exhauſto, facile fit continua, virium poſt paroxyſmum languore, cum pulſu frequenti, lento calore & appetentia proſtrata, nec non urina ſedimento carente alvoque ſicciori dignoſcenda, nec periculi expers eſt. In puerili ætate facile repetere ſolet, imbecille quoque & cauſarium reddit corpus, eo quod non modo teneri hi ægri ægre medicamina aſſumunt, nec legibus diæteticis rite obtemperant, ſed & ventriculum cruditatum ex victu minus ſalubri proventui aptum, & habitum corporis laxum ad ſiſtendam allabente frigida humida aura perſpirationem, diſpoſitum, obtinent.

## OBSERVATIO V.

Pervulgatus in prognoſi intermittentium, ac præſertim quartanæ, error eſt, malum & periculum ægris imminere, quando anomalæ ſunt, typum non ſervant & vagis, non certis, temporibus redeant, vel etiam ſi ex ſimplici duplex, vel triplex fit. Contrarium certe quartanæ, quæ ſuperioribus annis noſtras regiones afflixerunt, uberrime confirmarunt, & multiplici experientia Dn. PRÆSES graſſantibus anno MDCLXXXIV. Mindæ in Weſtphalia quartanis edoctus eſt, longe citius illas diſceſſiſſe, quæ typum non ſervarunt, ſed alia atque alia facie invaſerunt, quam quæ una ſerie uno eodemque inſultu infeſtarunt. Idem notavit BARTHOLINUS & *Cent. III. hiſt. 55.* diſertis ſic ſcribit verbis: *quartana, ubi ægrum læto omine eſt relictura, varium induit typum variasque in-*

*ſtar*

*ſtar Prothei formas; conſtans vero ſi eſt, & ſemper eodem tenore affligit, ſive ad interitum vergit, ſive gravioribus ſymptomatibus, hydrope, phthiſi, &c. ſui abſentiam eſt recompenſura; ſi vero ſalutis ſpes eſt, variat vices.* Refragari quidem videtur huic aſſerto CELSI auctoritas, qui *lib. III. cap. XV.* hæc prodidit: *quartana neminem jugulat, ſed ſi ex ea facta quotidiana eſt, malum.* Verum quam quotidianam nominavit noſter, procul dubio eſſe voluit continuam, quæ omnino multum, uti meminimus, periculi alit. Contra ea duplex quartana, quando bini paroxyſmi uno impetunt die & ſubſequentes ambo dies, vacui ſunt, non adeo metuenda. Quartana quippe ſi diu eodem gradu eodemque typo perſiſtit, fovetur utique quam maxime a ſanguine & ſucco craſſo lentoque, nec tam facile mobili, qui ad infarctus viſcerum & glandularum obſtructiones promtior eſt, quam ſi humores ſunt acres quidem & bilioſi, tenuiores tamen & ad emotionem magis promti. Dein præter illam proximam, quam cum tertiana ſimplici & duplici communem habet cauſam quartana, bilioſam nempe ſuccorum acrimoniam, adeſt etiam quædam humorum viſciditas & lentus ſanguinis per totum corpus, maximeque abdominis viſcera, progreſſus; crebriores vero paroxyſmi, ſi rite decurrunt, ejus ſunt indolis, ut ſuccos ſubſiſtentes concutiant & diſcutiant, lentos viſcidoſque diſſolvant, eaque propter non tantum periculi metuendum, quando numero plures ac repetiti inſultus præſto ſunt, quam ſi torpidior natura ſegniter motus adminiſtrat, nec adeo vegete ſpiſſeſcentes & ſubſiſtentes pravos ſuccos amolitur. Supervacaneus hinc metus eſt, quando ex quartana ſimplici & conſtanti rariori intenſo frigore ſtipato paroxyſmo, a medicamentis, non quidem nimium calefacientibus, ſed amaricanti-

bus & perſpirationem elicientibus, crebriores acceſſiones ſunt factæ.

## OBSERVATIO VI.

Quartana, uti omnis intermittens, ſi rite decurrit atque excipitur, remedio ſæpe eſt & adverſus morbos præſidio Id enim jam a priſcis temporibus per experientiam in comperto, eandem ab aliis morbis defendere ipſiusque artis principes HIPPOCRATES, ASCLEPIADES, GALENUS & CELSUS, prodidere, ſe eodem pro remedio uti. Potiſſimum teſte HIPPOCRATE liberat a morbo comitiali aliisque convulſivis motibus, nec non, uti *lib. VI. epid. tit. 7.* affirmat, a melancholia & lepra. Obſervatum quoque fuit, corpora a quartana firmari ſolidaque majus adipiſci robur, ut non tam facile rurſus morbis pateant. Hinc CICERO *ad famil. lib. ult. epiſt.* 10 ſcite ſcribit: *ſed quando in quartanam converſa eſt vis morbi, ſpero, te diligentia adhibita, etiam firmiorem fore.* Et GELLIUS *noct. Att. lib. XVII. cap. XII.* ex PLATONE hæc habet: *quartanam paſſus convalere, vires integras recuperare, fidelius conſtantiusque poſtea valentes.* Magnæ itaque prudentiæ eſt, noſſe, quando & quomodo abigenda ſit quartana. Quandoque enim apprime pro ſanitate eſt, tantisper ipſam ſinere, nec cito paroxyſmos reprimere. Scilicet, quando metus eſt infarctus & obſtructionis in interioribus, nihil pernicioſius, quam adſtringentibus, vel ſopientibus febriles motus cohibere. Convenientibus potius remediis, præſertim amaris, aperientibus decoctis & vinis medicatis, naturæ opus ſecundandum & ſalutares hi ad expediendas obſtructiones motus ſuſtentandi, quin quodammodo augendi, maxime in iis, qui ex victu duro & craſſo, vita ſedentaria excretionumque ſanguinearum ſuppreſſione, eosdem incurrerunt. Nam ſi langui-

languidiores, tardiores, remiſſiores, minusque ſufficientes ſunt & tamen diu durant, chronici ex viſcerum vitio morbi, inde plus ſæpe incrementi, quam decrementi ſortiuntur. Tanto vero magis circumſpectio adhibenda, ſi hæc febris ab aëre æſtivo fervidiori genita, medio demum Auguſti prodit & per hiemis decurſum perſtat. Tum quippe ob aëris humidiorem & frigidam conſtitutionem, æthere vividiori & calidiori deſtitutam, attenuatio, exaltatio & ſpirituaſcentia ſanguinis depreſſa, liberiorque perſpiratio prohibita fuit, & ipſa jam febris diuturnitas indicio eſt, ſubeſſe ſimul lentorem ſeri ac lymphæ tardioremque ſuccorum per canales & ductuum anguſtias motum. Semper igitur in curatione quartanæ individuorum ratio habenda & videndum: num ingens adſit humorum craſſities, major vel minor ad infarctus & obſtructiones diſpoſitio, & an viſcera magis, vel minus vitio laborent, ne præpoſtera medicatione & motuum ſuppreſſione augeantur hæc ac detrimentum inducatur. Nam qui quartana moriuntur, utplurimum hydrope, phthiſi, tympanitide, aſthmate ſpaſmodico, vel febre lenta decedunt, & poſt mortem ſecti, conſpicuum & ſuccorum & viſcerum exhibent vitium. Teſtis inter alios eſt SCHENKIUS, ſe in venis eorum, qui hoc morbo vita functi, cruſtam albam pituitoſam reperiſſe, & in quartanarii, qui ictero prius laborarat, cadavere, hepar & lien inſolitæ magnitudinis, utraque ſubdura, tartarum in ſucciſis lienis cellulis, ſerum in abdominis cavo ſtagnans, & inteſtina lumbricis referta fuiſſe, prodidit HELWIG *obſ.* 69. *pag.* 228.

## OBSERVATIO VII.

Quamvis intermittentes, & quartanæ etiam, nonnullis corporibus præſidio ſint, adeoque non temere ſiſtendæ, vel cohibendæ; ea propter tamen, minime ſem-

per quartanæ curam diutius extrahendam, cenſendum eſt. Magni utique momenti & ardua res eſt quartanæ curatio, & hæc vel ſola ſufficit ſagacioribus ad cognoſcendam medicin is peritiam atque judicium. Etenim ſi ullo in morbo, certe febre quæ quarto redit die, prudentia adhibenda & morbi cauſa corporisque ægrotantis conſtitutio curate inveſtiganda, eo quod non in omnibus una eademque methodo, nec iisdem remediis oppugnanda, ita prorſus, ut quod uni prodeſt, alteri ſæpe graviter noceat. Hinc recte & perite tractata in purgatoriam & roborantem ſæpe cedit medicinam, præpoſtera vero medicatione excepta, tantam inferre poteſt perniciem, ut ægri in grave diſcrimen ipſumque interitum adducantur. Fundamentum autem curationis verſatur in remotione cauſæ, quæ febriles motus ſuſcitat. Hæc ſi ita eſt comparata, ut non ſolis medicamentis expugnari queat, ſed motuum febrilium miniſterio in paroxyſmo ſimul ſit excutienda, imprudens utique molimen eſt, per ſedativa & adſtringentia eosdem compeſcere velle ac ſiſtere. Contra ea, quando hæc febrilis materia brevi tempore contemperari poteſt atque expelli, ut poſthac nullum detrimentum accedat, ſed integrum & ſalvum reddatur corpus, nulla utique valida ſubeſt ratio, propter quam febris impetus non ſit componendus, ſed cura differenda. Prius tum maxime tenendum eſt, ubi quartana, præſertim autumnalis, prehendit corpus, ſuccis impuris craſſis repletum, craſſo ac pleno, duro ac ſalſo victu utentes, ſub cœlo frigido & humido degentes, corpus minus exercentes & hæmorrhoidum, vel menſium ſuppreſſione laborantes, in quibus cura non tam promte & facile expediri poteſt. Poſterius vero ex voto ſuccedit in iis, qui agile, juvenile, antea ſanum & gracile obtinent corpus & a præternaturali tantum aëris nimis calida conſtitutione,

prohi-

prohibita ſimul perſpiratione & accedentibus ex male digeſto cibo cruditatibus, febrem nacti ſunt. Egregium igitur CELSI eſt monitum *lib.3. cap. 15.* præcipientis: *cum quartana tarde admodum finiatur, niſi primis diebus diſcuſſa eſt, diligentius ab initio præcipiendum eſt, quid, in ea debeat fieri.* Teſtatur certe *Dn.* PRAESES, ſe multoties ſtatim in principio tertianas & quartanas, ſuperatis vix quatuor vel quinque paroxyſmis, tuto ac feliciſſime debellaſſe, præmiſſis ſcilicet, ſi opus fuerit, emeticis, vel aliis primas vias blande expurgantibus remediis, & oblato poſtea debita doſi, proportione ac tempore congruo medicamento roborante, cuius baſis cortex chinæ, injuncto demum eo vitæ regimine, ut liberati tantum ad aliquod tempus frigus humidum, ventos ſeptentrionales, cibum crudum & gravis materiæ nimiamque corporis fatigationem vitarent. Novimus quoque ſpaſmos & ſæva ſymptomata, a copioſis bilioſis acribus primam regionem obſidentibus recrementis; in imbecillibus, præſertim femininini ſexus perſonis, oborta & quotidie fere revertentia, brevi tempore medicamentis temperantibus, nitroſis, leniter laxantibus, vel etiam emeticis, ac poſtea electuario cum cortice chinæ, rite adhibito, ſine omni noxa penitus fuiſſe ſublata. Viciſſim plurima nobis innotuerunt exempla, ubi Medici initiante febre cauſis ipſius tempeſtive occurrere ignorantes, copioſis purgantibus, viſcidos humores attenuantibus, ſalinis & deterſivis, nec non diaphoreticis, ſudoriferis, præſertim eſſentiis alexipharmacis, medicationem exorſi, febrem non modo diuturnam effecerunt, ſed & pereunte ſomno, appetentia ac nutritione, corpori ſubtraxerunt vires, ut ægroti durante virium languore, diu cum ſanitate in gratiam non potuerint redire. Etenim per diutius extractam, præſertim auctiorem & longiori paroxyſmo invadentem febrem,

febrem, ſummam ſucci concipiunt dyſcraſiam, quin, ſi humores tenues ſunt & bilioſi, tota ſanguinis & humorum maſſa diſſolvitur, & purpura, uti ſuperioribus annotavimus annis, excluditur, vel etiam quando idonea non applicantur præſidia, partes ſpirituoſæ, roſcidæ, nutritiæ avolant & relictis craſſioribus, lenteſcunt ac corrumpuntur ſucci, ad morbos poſtea chronicos diſponentes.

## OBSERVATIO IIX.

Venæſectio in intermittentibus & quartana anceps eſt remedium, ac inſignem Medici exigit prudentiam. Quando enim ſine indicatione, nulla urgente plethora, vel ſanguinis ſubſiſtentis ad alias partes derivatione, vel diſcuſſione, adminiſtratur, efficit, ut ſanatio fiat difficilior & ſpaſmi febriles acceſſionis tempore increſcant. Inſignem vero præſtat ſæpe utilitatem in quartana contumaci, quando ob ipſam febris diuturnitatem, viſcera abdominis ſanguine tenaci & craſſo ſunt infarcta. Neque inutilis eſt ſanguinis miſſio in inferioribus inſtituta, in quartanariis, qui hypochondriaco laborarunt malo & hæmorhoidalis fluxus inordinatum, vel plane ſuppreſſum experti ſunt ſucceſſum. Virum novimus conſiſtentis ætatis, & hæmorrhoidum fluxui aſſuetum, quartana ſex & quod ex currit menſibus detentum, qui fruſtra datis multis & probatiſſimis etiam remediis, ſola venæſectione in pede admiſſa, a rebelli morbo fuit liberatus. Idem teſtatur ZACVTVS LVSITANVS, fidem faciens, plures ſanguinis ſubtractione e quartana levatos, alios prorſus immunes evaſiſſe a morbo, qui non ceſſerat multis antea adhibitis præſidiis. De monacho quodam quartana per quindecim menſes afflicto, narrant *M. N. C. Dec. III. Ann. IX. obſ. 59.* quod adhibitis incaſſum omnibus, tandem phlebotomia feli-

feliciter convaluerit. Potiſſimum BOTALLVS multus eſt in commendanda venæſectione hoc in morbo, & eandem, ſecus quam GALENI aliorumque Medicorum placita ferunt, etiam repetere, quin tum quoque quando hydropis metus, inſtituere jubet, idque multis & rationibus & exemplis confirmat. Multi quidem alia omnia volunt, & hanc ſententiam veluti paradoxam rejiciendam eſſe cenſent: ſed conſideranda morbi tempora, ipſa corpora, vires & fluidorum ac ſolidorum diſpoſitio, tumque lis facile poterit dirimi. Hinc CHESNEAV cum diſtinctione hoc remedii genus recte admittit & *obſervat, pag.* 440. venæſectionem in malleolo inſtituere præcipit, declinante febre, nunquam in principio. Quod ſi vero unquam, certe in gravidis quartana correptis neceſſarium eſt, ut ſanguis ſubtrahatur, ne abortum incurrant, idque ſummo cum fructu factum eſſe multis exemplis confirmatum habet Dn. PRÆSES.

## OBSERVATIO IX.

Emetica, cum ratione uſurpata, etiam in quartana uſu non deſtituuntur. Scilicet materia ac febrilis fomes prima in regione maximeque ſuccenturiato illo ventriculo, duodeno, hæret, ex corruptis, bilioſis, acribus ſalſis ſuccis ob perſpirationem aliasque excretiones, ſufflaminatas conflatus, ac per ductus biliarios & glanduloſos eo delatus, cruditatibus ciborum mixtus & in flexuris inteſtinorum diutius moram nectens, deteriorem adhuc indolem nervoſis partibus maxime infeſtam contrahit. Hinc dein vitioſa hæc materia ſucceſſive per venas lacteas & lymphaticas ad ſanguinis & humorum maſſam & cum his ad membranas cerebri, ſpinalis medullæ, ventriculi & totius corporis advehitur, ac univerſalem ſpaſmum, qui fe-

febrium eſſentiam conſtituit, ciet, per motum vero ſanguinis & inteſtinum calorem auctiorem, ex nervoſis hiſce partibus diſcutitur iterum, ſpaſmi remittunt febrisque ſilet, donec certo quodam interpoſito tempore, de novo iterum ad latibulum prius confluant pravi ſucci novumque ſuſcitent paroxyſmum, uti quidem Dn. PRÆSES, quod ſine oſtentatione dicere licebit, primus omnium, hanc produxit ſententiam & quoque in *diſſertat. de recto corticis chinæ in febribus uſu*, pluribus expoſuit. Quum itaque materialis febris cauſa primis in inteſtinis maximeque duodeno hoſpitetur; optimum omnino illud eſt auxilium, quo breviſſima via eliminatur, antequam ſanguinis ſinum ſubeat & nervoſum ſyſtema afficiat. Perficitur vero hoc quam optime per emetica, quippe quæ non ſolum ſentinam illam e latibulis per ſuperiora compendioſa via exturbant, ſed etiam bilioſos, pancreaticos & glanduloſos ductus ſimul concutiunt atque ex iisdem impuros ſuccos exprimendo, ſubtrahunt materiam fomiti febrili denuo colligendo aptam. Hoc nomine SIMON PAVLI cum aliis, nec non RVLANDVS, mirifice commendant radicem, vel etiam folia aſari, quia ipſis ſimul inſit vis quædam roborans & aromatica. Noſtris vero temporibus palmam merito omnibus præripit radix hypecacuanhæ, quæ pariter & ſtimulantem, & roborantem, & aromaticam poſſidet facultatem omniumque tutiſſimum eſt vomitorium. Hæc in ſubſtantia ad drachmam dimidiam cum aliquot tartari vitriolati granis oblata, egregii eſt uſus; ac plura novimus exempla, quotidianas, tertianas & quartanas febres conquieviſſe, præmiſſa hac emetica medicina & uſurpatis poſtea aliquot doſibus electuarii noſtri roborantis. Nec ſilentio prætereundum, nos multoties in quartanis & quidem rebellibus, brevi tempore perſanandis, ſpectatam deprehendiſſe virtutem emeticorum, quæ

vene-

venereæ ſunt proſapiæ. Graſſabantur inprimis, quum Dn. PRAESES anno MDCLXXXIV. in Weſtphalia artem exerceret, quartanæ populariter, tumque multi ex plebejis & ruſticis vitriolo cyprio, aſſumta bis vel ter, tribus vel quatuor ante paroxyſmum horis, cultri aqua prius diluta circiter ejusdem cuſpide, ſanati fuerunt. Innotuit etiam ante aliquot annos allatum ex Haſſia antiquartium, ex vitrioli albi granis XV. & croci X. ante paroxyſmi acceſſionem quatuor vel quinque horas ſumendum. Fecimus ipſi cum hoc experimentum & binis exemplis confirmatum habemus, febrem inde conquieviſſe, ſed remanſit conſtrictio & gravativus circa præcordia, præſertim poſt paſtum dolor, qui tamen juſculis avenaceis cum butyro tandem etiam ceſſit. Fuit præterea celebri quondam Jenenſium Profeſſori MOEBIO, nec non D. PRAESIDIS B. Parenti frequenti in uſu ſal emetico-diaphoreticum, quod ex vitriolo Goslarienſi, manifeſto venereæ indolis, & nitro, æquali portione in crucibulo calcinatis confectum, quo in omnis generis intermittentibus ſingulari uſi ſunt cum fructu. Emetica quippe venerea id præ aliis peculiare ſervant, quod valde conſtringente ſimul polleant virtute, qua ductus bilioſos & glanduloſos, per quos febrilis confluit materia, conſtringendo, affluxui ejusdem aditum præcludant ſicque febrem abigant. Tenendum vero in genere: validiora eadem eſſe, eaque propter magis ſervire robuſtioribus atque plebejis, quam tenerioribus, imbecillis, exquiſitius ſentientibus & delicatiori ventriculo gaudentibus.

## OBSERVATIO X.

Et veterum, & recentiorum, conſtans ſemper fuit ſententia: quartanas blandis & benignioribus eſſe tra-

ctandas, neque ullo modo validioribus & purgantibus acribus & ſudoriferis irritandas, ne pejora inde prodeant ſymptomata. Suffragatur huic aſſerto & ratio, & experientia. Nam quia, ut ſupra oſtenſum, ſymptomata in intermittentibus, adeoque etiam in quartana, arguunt, ſyſtema nervorum ipſumque ventriculum nervoſum, cujus ingens cum nervis univerſi corporis conſenſio eſt, affectum eſſe & læſum; in propatulo omnino eſt; ea omnia, quæ eminentiori facultate prædita ſunt commovendi, vel vellicandi nervoſas pares, plus detrimenti quam emolumenti afferre. Tanto vero magis quartanæ æſtivæ & epidemice graſſantes, quæ ab acrimonia valde bilioſa originem trahunt, ejusmodi acribus, validis, ſtimulantibus, plus exacerbantur. Igitur temperata potius, leniſſima & quæ ingens levamen ac delinimentum generi nervoſo ſpaſmis affecto conciliant, in uſum vocanda illisque longe ſunt præſtantiora. Hinc quando alvus, quæ ſubinde adſtricta, aperienda, præſtat id efficere magis clyſteribus emollientibus, quam purgantibus & gloriatur CRATO *in conſiliis lib. V. conſ. XXVI.* ſe magni nominis virum quartana laborantem ſolis ſanaſſe clyſteribus. Optima vero enematum ingredientia ſunt, quæ præter vim emollientem, paregoricam & ſpaſmos ſedantem obtinent, ut ſummitates millefolii, flores chamomillæ vulgaris, ſambuci, tiliæ, ſemen cumini, brodium carnis vitulinæ, vitellus ovi, cum pauxillo ſalis gemmæ. Deinceps lenioribus iisque præſtantiſſimis adverſus quartanam præſidiis accenſendus eſt, balnei dulcis aliquot ante paroxyſmum horis uſus. Magno hæc jam apud Veteres fuit in pretio, & recte utique, quandoquidem iisdem non modo, fibris tenſis & ſpaſmo conſtrictis, laxitas & mollities reſtituitur, ſed & ſanguinis & humorum motus ac impetus ab interioribus ad exteriora, ad augendam perſpiratio-

nem

nem feliciter allicitur. CELSVS ipſe *lib. III. cap.* 15. id remedii genus eum in finem commendat, & feliciter eodem febres quartanas expugnatas eſſe, paſſim teſtantur Medicorum obſervata. GABELCHOVERVS *Cent. VI. obſ.* 68. ejusmodi exemplum conſignavit, & in *M. N. C. Dec. III. Ann. VII. obſ.* 62. de ſenicula quartana laborante narratur, quod perſentiens acceſſionem paroxyſmi in ſpina dorſi, immiſerit ſeſe collotenus balneo, ex floribus chamomillæ, origano, ſideritide, abrotano & aqua communi, reſidens tamdiu, donec putarit jam eam totam evanuiſſe: poſtea repoſitam in lectum obdormiviſſe, ſudore largo perfuſam, nec expertam amplius paroxyſmum. Balneis ſubſtitui poſſunt pediluvia, de quibus refert KOZAC *de ſale*, pedes ad genua usque in lixivium tepidum ſe juſſiſſe immergere, hora una, vel altera ante acceſſionem, immerſosque in eo cuſtodire, & hac methodo plures quartanas difficillimas feliciter ceſſiſſe commemorat. Pediluviorum quoque uſum plurimum commendat HAGENDORNIVS in *M. N. C. Dec. II. An. VI. obſ.* 144. id quod pluribus etiam confirmatur *Ao. IX. pag.* 98. nec non *Dec. I. Ao. VI. & VII. pag.* 172. ubi memoratur, CNOEFELIO, frequenti ad quartanam propulſandam in uſu fuiſſe pediluvia ante paroxyſmum. Demum in antiquartiorum numero, ſi paroxyſmi ſpaſtici graviores ſunt, laudem ferunt linimenta medullæ ſpinali & regioni abdominis illita, de quorum uſu legi poteſt *obſ.* 185. *Ai. IX. Dec. II. M. N. C.* item HOEFERVS *Hercul. med. lib. VI. pag.* 360. Paranda hæc ex axungia humana, urſi, oleo lumbricorum terreſtrium, lavendulæ, balſamo de copaiva, ſpiritu vini rectificato, & ante paroxyſmum cum frictione ſunt applicanda.

## OBSERVATIO XI.

Sicut cohibita perſpiratio, magna præſertim jam intemperie exiſtente in humorum maſſa, vel vitioſa cruditate in primis viis, princeps & præcipua eſt quartanæ cauſa; ita in proclivi eſt judicare: totum curantis conſilium unice eo eſſe dirigendum, ut hæc cauſa removeatur. Scilicet intemperies calida, ſive acris bilioſa, ſive tenax & viſcida contemperanda & emendanda, prima regio a ſordibus vitioſis collectis, quæ quaſi fomitem præbent febris, per commoda laxantia & emetica deplenda, & inprimis perſpirationis ſucceſſus omnibus modis, vigorem & robur addendo cordi & arteriis, promovendus. Neque vero hoc loco intelligimus largiſſimam ſudoris prolectionem arte procuratam; eo quod ſæpe univerſum corpus ſudore diffluit, manet tamen febris & deterior ſæpe redditur, ſed talem ſordium per cutis ſpiracula exhalationem, quæ a circulatione ſanguinis auctiori a ſolidorum robore, non vero imbecillitate fit. Hoc fine ex fonte remediorum diæteticorum, ſive potius ex ſex rerum non naturalium cenſu, motum, laborem & exercitationem corporis, vel per equitationem, curſum, vel ſaltationem, aliquot horis ante paroxyſmum commendamus. Novimus hac ratione multos febrem evaſiſſe & idem teſtantur *M.N.C. Dec. III. obſ.* 100. nec non GABELCHOVERVS *Cent. III. curat.* 39. Eſt quoque de exercitationis in quartana utilitate illuſtris locus in CELSO l. c. ſic habens: *quo die quis febrem exſpectat ante ſurgere & exercere dareque operam oportet, ut in ipſam exercitationem tempus febris incurrat; ſic enim ſæpe illa diſcutitur.* Plebejo porro experimento in comperto eſt, nonnullos liberali hauſtu vini amari, ex centaurio minori, carduo benedicto &

abſyn-

abſynthio, paullo ante paroxyſmum & corpore intenſius commoto, quartanam contumacem diſcuſſiſſe. Sunt quidem qui erroneam fovent ſententiam, ſudoris prolectionem ante acceſſionis tempus naturæ intentioni eſſe adverſam, adeoque nocere, & conquieſcente tantum paroxyſmo inſigniter prodeſſe: nihilominus creberrima compertum habemus experientia, plures, præſertim plebejos, hauſtu ſpiritus vini vulgaris, cum granis decem piperis, groſſo modo contuſis, ingurgitato & tecto poſtea bene corpore in lecto, ſudaſſe, ac repetito bis vel ter remedio ex toto convaluiſſe. Pariter, de balſamo vitæ Dn. PRÆSIDIS ad viginti guttas cum totidem liquoris anodyni, quatuor vel quinq; horis ante paroxyſmum ex vehiculo calido, uſurpato, teſtamur, febrem crebrius recidivantem ſic fuiſſe ſanatam. Denique neceſſarium eſt, poſt declinationem, ceſſante febre, cum corpus ſponte in ſudorem fuit, cavere, ne ſudor externa refrigeratione, vel interius ſumto potu frigido intercipiatur aut impediatur. Si ſecus fit, diuturnior non modo redditur febris, ſed & facile ſuccedunt contracturæ, item tumores pedum oedematoſi; conſultum potius externo temperato calore & interius diluente calido potu illum ipſum placide promovere atque elicere.

## OBSERVATIO XII.

Cortex chinæ, utut multorum ſiniſtris, ſed perverſis judiciis pernicioſiſſimum ſit & ad morbos chronicos ducens medicamentum, recte uſurpatus tamen incomparabile adverſus quartanam etiam ſuppeditat remedium, hanc maxime ob cauſam, quod a tono dejectas fibras per motus febriles roboret, & roborando circulationem ſanguinis ipſamque perſpirationem promoveat.

veat. Plura de hoc legi poſſunt in diſſertatione nuperius habita Dn. PRÆSIDIS *de recto corticis chinæ uſu in febribus.* Præter ea vero quæ ibi dicta, heic in genere monendum: I. quod non-prius ad ejus uſum ſit deſcendendum, quam probe primis viis expurgatis, demta plethora & viſceribus integris atque apertis. II. quod tutior ejus uſus ſit in bilioſa quartana æſtiva epidemica, quam in autumnali melancholica, ex viſcerum vitio & tenacibus ſuccis progenita, & quæ propius attingit hiemem, & quod tunc magis e re ſit hunc corticem in decocto ex vino exhibere, adjectis amaris, aperientibus & diaphoreticis, uti ſunt ſummitates centaurii minoris, herba cardui benedicti radix gentianæ, ſal tartari; III. quod totum arcanum exhibendi corticem chinæ in eo conſiſtat, ut debito tempore & debita doſi offeratur & ſemper cum diaphoreticis permiſceatur; hæc vero ſi penſi habentur, & corticis doſis non proportionata, vel ejus uſus debito non modo continuatur, plus utique nocet, quam prodeſt.